

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

БАДЕР Світлана Олександрівна

УДК 378.015.31:373.2

**СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ
ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Старобільськ – 2020

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ), Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
КАРАМАН Олена Леонідівна,
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КУЧЕРЯВИЙ Олександр Георгійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ), провідний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ТКАЧОВА Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
СТЕПАНОВА Тетяна Михайлівна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, декан факультету дошкільної та початкової освіти.

Захист відбудеться 4 листопада 2020 року о 13.00 годині на виїзному засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ) за адресою: 93401, Луганська обл., м. Северодонецьк, вул. Лисичанська, 1-б, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано 2 жовтня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Черв'якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ є динамічним та таким, що швидко змінюється, трансформується. З одного боку, це є запорукою поступового прогресу, з іншого – провокує ситуацію невизначеності, наслідком чого є заміна споконвічних загальнолюдських ціннісних орієнтирів, переорієнтація в ієрархічній системі цінностей та особистісних смислів людини в бік більш прагматичних, матеріальних, формування так званого „споживчого суспільства” тощо. Особливо гостро означена проблема постає для України, яка лише розпочинає шлях незалежності в складних економічних та соціально-політичних умовах. Тривалий воєнний конфлікт на сході України, анексія АР Крим провокують відчуття нестабільності в більшості населення, утрату ціннісно-сміслових орієнтирів, спрямовує на задоволення базових фізіологічних та психологічних потреб, зокрема, у харчуванні, житлі та безпеці. На наш погляд, така ситуація зумовлює, по-перше, необхідність перегляду сучасної системи цінностей особистості, по-друге, вимагає від суспільства та держави активних дій щодо формування позитивних цінностей у молодого покоління з урахуванням зовнішніх впливів. Імовірно, що ціннісно-сміслові орієнтації молоді в подальшому визначатимуть вектор розвитку країни, що вимагає розширення аксіологічного складника в змісті підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема, майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО), адже власну систему цінностей вони свідомо й підсвідомо проєктують на дітей раннього та дошкільного віку – майбутнє нації.

Необхідність і своєчасність розв’язання означеної проблеми підтверджено низкою нормативних документів, зокрема Законами України „Про освіту” (2017), „Про вищу освіту” (2014), „Про дошкільну освіту” (2001), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018), Концепцією освіти дітей раннього і дошкільного віку (2020), Концепцією Нової української школи (2016), Базовим компонентом дошкільної освіти (2012), програмами навчання й розвитку дітей дошкільного віку, де зазначено, що сучасна дошкільна освіта потребує фахівців із сформованою на високому рівні системою ціннісно-сміслових орієнтацій та які здатні реалізовувати освітній процес на засадах ціннісно-сміислової освітньої парадигми. Крім того, вихователь є тим агентом соціалізації для дітей раннього й дошкільного віку, що неодмінно впливає на формування світогляду дитини, способів її взаємодії з іншими та вибір моделі поведінки. Це зумовлює орієнтацію фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО на першочергове формування в них ціннісно-сміслових орієнтацій, що визначатимуть вектор їхньої життєвої стратегії.

Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх педагогів закладено в роботах О. Абдулліної, О. Антонової, В. Бондаря, Н. Волкової, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Кондрашової, О. Кучерявого, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Сбітневої, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, С. Харченка, С. Шехавцевої та ін. Різні аспекти проблеми професійної й фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО ґрунтовно досліджено в студіях вітчизняних учених, зокрема: Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богущ, С. Гаврилюк, Н. Гавриш, Т. Жаровцевої, Л. Зданевич, О. Кононко, О. Кучерявого, В. Кузя, К. Крутій, О. Листопад, М. Машовець, Т. Поніманської, Т. Степанової, Т. Танько та ін. Передумови становлення ціннісно-сислової парадигми в освіті висвітлено в працях І. Беха, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Т. Калужної, В. Кременя, Є. Неборського, Ю. Пелеха, А. Серого, М. Яницького.

Дослідження концепту „ціннісно-сислові орієнтації” репрезентовано через категорії „цінність” та „смісл” у філософській (І. Бакума, В. Віндельбанд, Г. Гегель, Е. Гуссерль, Г. Р. Лотце, І. Кант, Г. Ріккерт, Ж.-П. Сартр, В. Тугаринов, Ф. Ніцше, М. Хайдеггер, М. Шеллер), соціологічній (П. Блау, М. Вебер, Е. Дюркгейм, А. Здравомислов, Ф. Знанецький, Дж. Мід, В. Ольшанський, Т. Парсонс, А. Ручка, П. Сорокін, У. Томас, Л. Юлдашев, В. Ядов), психологічній (О. Асмолов, Л. Божович, Б. Братусь, Л. Виготський, З. Карпенко, Д. Леонтєв, О. Леонтєв, А. Маслоу, Г. Радчук, К. Роджерс, М. Рокич, С. Рубінштейн, А. Серій, Д. Узнадзе, В. Франкл, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Г. Юнг, М. Яницький, Ф. Яшин) та педагогічній науці (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський; Ш. Амонашвілі, Н. Асташова, В. Бабич, І. Бех, І Зязюн, А. Кир’якова, В. Кремень, Л. Михальцова, Ю. Пелех, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Г. Чижакова та ін.).

Вивченню проблеми формування ціннісно-сислової сфери особистості присвячено розвідки Т. Антоненко, Б. Братуся, С. Бубнової, І. Галяна, З. Карпенко, О. Москаленко, Г. Радчук, А. Серого, А. Фурмана, М. Яницького та ін. Проблему становлення ціннісно-сислової сфери, ціннісних орієнтацій та системи професійних цінностей майбутнього вихователя ЗДО розкрито в роботах Г. Андрюніної, Т. Величко, Ю. Волинець, Н. Гавриш, О. Горбатової, С. Гусаківської, Л. Добровольської, С. Камінської, О. Кудашкіної, О. Лисенко, О. Падалки, Р. Пріми, Г. Цветкової та ін.

Значущими для нас є дисертаційні роботи останніх років, у яких розкрито різні аспекти проблеми формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх фахівців, зокрема: структура та динаміка ціннісних орієнтацій (Ф. Яшин) та ціннісно-сисложиттєвих (Насраддін Е. Мохамадд) орієнтацій здобувачів; структурно-рівневі характеристики ціннісно-

сміслової сфери особистості (Д. Парфьонова); психологічні особливості становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх педагогів (В. Дуб); ціннісне самовизначення особистості здобувача в умовах університетської освіти (В. Повзун); формування ціннісних (О. Клименко, Н. Попованова, Н. Свещинська, Н. Шемигон), ціннісно-світоглядних (О. Спіріна), гуманістичних (Л. Рибаківа), демократичних ціннісних (Т. Сергєєва), професійно-ціннісних (І. Ємельянова) орієнтацій майбутніх педагогів.

Констатуємо суттєвий внесок учених у дослідження аксіологічної проблематики, у педагогічній науці все ще залишаються маловивченими теоретико-методологічні засади формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, відсутня спеціально розроблена педагогічна система, яка б уможливила створення відповідного освітнього середовища ЗВО як провідного чинника смислотворення.

Актуальність проблеми формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці підсилена низкою *суперечностей*, що наявні в сучасному суспільстві, науці та педагогічній практиці, зокрема, між:

- вимогами сучасного українського суспільства щодо всебічного, гармонійного розвитку особистості з високим рівнем духовності, здатної до примноження національно-культурних цінностей, та загальним падінням рівня духовної культури сучасної молоді, зміщенням акцентів у ієрархії ціннісно-сміслових орієнтації в бік матеріально-прагматичних;

- об'єктивною потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях дошкільної освіти, які мають багатий внутрішній світ, високий рівень духовності, сформовану систему ціннісно-сміслових орієнтацій, здатні до самоактуалізації, саморозвитку й самовдосконалення, та недостатнім рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій у сучасних здобувачів спеціальності 012 „Дошкільна освіта”;

- цілями й завданнями сучасної вищої освіти, вимогами нормативних документів, зокрема Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про дошкільну освіту” та Базового компонента дошкільної освіти щодо побудови освітнього процесу в ЗДО та ЗВО на аксіологічних засадах та недостатнім рівнем розробленості теоретико-методологічних засад формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці;

- необхідністю підготовки нового покоління педагогічних кадрів для ЗДО з високим рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій та відсутністю системної організації формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки.

Отже, актуальність, недостатня розробленість проблеми формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, виявлені суперечності та потреба в їх розв'язанні на науково-теоретичному й практичному рівнях зумовили вибір теми дослідження: **„Система формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах проблематики науково-дослідної роботи кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” як складову частину комплексної наукової теми „Система підготовки професійно-компетентних фахівців з дошкільної та початкової освіти” (державний реєстраційний номер 0104U005504). Тему затверджено на засіданні Вченої ради ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (протокол № 10 від 27.04.2018 р.) та узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 5 від 27.11.2018 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

Предметом дослідження – теоретико-методологічні засади системи формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці.

Мета дослідження – обґрунтування теоретико-методологічних засад системи формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці та її експериментальна перевірка.

Відповідно до поставленої мети та предмета визначено провідні **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури розкрити стан розробленості проблеми формування ціннісно-смилових орієнтацій особистості.

2. Дослідити психологічні основи формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

3. Визначити сутність і структуру ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

4. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці крізь призму ціннісно-смилової освітньої парадигми.

5. Розробити систему формування ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

6. Визначити та схарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості ціннісно-смилових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

7. Експериментально перевірити ефективність розробленої системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в процесі фахової підготовки.

Концепція дослідження. Ціннісно-сміслові орієнтації особистості розглядаються як інтегративне утворення в психологічній структурі особистості, що виявляється в мотивах, інтересах, потребах, визначає спрямованість особистості, формується в процесі її соціалізації, забезпечує успішність процесів самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, ефективне вирішення професійних завдань та досягнення життєвих цілей.

Концепція дослідження синтезує три взаємопов'язані концепти (методологічний, науково-теоретичний та технологічний), що зумовлюють реалізацію провідної ідеї: формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці становить систему, яка ґрунтується на засадах ціннісно-смісловій освітньої парадигми, передбачає інтеграцію навчальної, соціально-гуманітарної, науково-дослідної та професійної діяльності шляхом взаємодії з різними соціальними інститутами та використання комплексу інноваційних педагогічних технологій, що забезпечить імерсивність системи.

Методологічний концепт ґрунтується на засадах ціннісно-смісловій освітньої парадигми, що заснована на ідеях аутопойезису, активній діяльності як детермінанти процесу трансформації цінностей у ціннісно-сміслові орієнтації особистості, визнання освітнього процесу як взаємообміну цінностями та смислами між його суб'єктами для самоактуалізації, саморозвитку й самовдосконалення майбутнього вихователя ЗДО та синтезує провідні положення таких наукових підходів: екзистенціального, системного, синергетичного, особистісно-суб'єктного, аксіологічного, середовищного, компетентнісного, діяльнісно-рефлексійного та герменевтичного.

Науково-теоретичний концепт містить визначення провідних категорій дослідження, сутності системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, що розроблена з опорою на психологічну структуру особистості майбутнього вихователя ЗДО та структуру його ціннісно-сміслових орієнтацій з урахуванням відповідних чинників і механізмів їх формування.

Ціннісно-сміслові орієнтації майбутнього вихователя ЗДО розуміємо як інтегративне утворення особистості в єдності її компонентів, зокрема: мотиваційного (мотиви, потреби, інтереси), когнітивного (знання та уявлення), емоційно-вольового (емоції, переживання, вольові процеси), діяльнісного (навички та вміння), комунікативного (взаємообмін цінностями і смислами в процесі інтеракції) та рефлексійного (самоаналіз, переосмислення, усвідомлення свого „Я”), що визначає спрямованість на

себе, іншого, майбутню професію вихователя дітей раннього й дошкільного віку, регулює її поведінку, впливає на вибір життєвої мети та засоби її досягнення.

Формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці є складним, багатовекторним, емерджентним, пролонгованим у часі, поетапним процесом: висування суспільно визначених цінностей та цінностей освітнього середовища; усвідомлення та критичне прийняття відповідних цінностей, трансформація їх у категорію особистісно значущих для майбутнього вихователя ЗДО шляхом залучення його до різних видів діяльності (навчальної, соціально-гуманітарної, науково-дослідної, професійної); відтворення цінностей у поведінці й професійній діяльності та продукування власних життєвих смислів.

Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО визначається як цілісна, упорядкована, взаємозумовлена сукупність компонентів (ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного, змістового, середовищного та технологічного), що взаємодіють між собою та соціальним оточенням, уможливають функціонування аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО як провідного чинника формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Аксіологічно-сміслові освітні середовища ЗВО розуміємо як комплекс умов (соціокультурних, психолого-педагогічних, дидактико-технологічних) та можливостей, що забезпечують упровадження аксіологічного складника в систему фахової підготовки майбутнього вихователя ЗДО та сприяють його особистісному й професійному становленню, постійному саморозвитку та самовдосконаленню, смислотворенню.

Технологічний концепт репрезентує комплекс інноваційних педагогічних технологій у єдності форм, методів та засобів їх реалізації, зокрема: діалогова технологія, технологія навчального тренінгу, технологія розвитку критичного мислення, технологія розв'язання моральних дилем та технологія роботи з медіатекстами, які уможливають реалізацію системи шляхом їх використання в навчальній, соціально-гуманітарній, науково-дослідній та професійній діяльності майбутніх вихователів ЗДО, органічний синтез яких забезпечується відкритістю та імерсивністю системи під час її реалізації у фаховій підготовці.

Гіпотеза дослідження. Процес формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці буде ефективним за умови його наукового обґрунтування й організації як системи, що містить такі компоненти:

– ціле-результативний, що визначає провідну мету як системоутворювальний чинник та прогнозований результат системи – підвищення рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

– суб'єкт-суб'єктний, що представлено провідними суб'єктами системи, взаємодією між ними на основі діалогічного спілкування (майбутні вихователі ЗДО, викладачі, діти раннього й дошкільного віку);

– змістовий, що відображає сукупність напрямів роботи задля формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці на рівнях: проєктування освітнього середовища; науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр (науковий, методичний та організаційно-педагогічний напрями); освітньої діяльності з майбутніми вихователями ЗДО (навчальний, соціально-гуманітарний, науково-дослідний та професійний напрями) на різних етапах роботи з ними (адаптивно-пізнавальному, діяльнісно-технологічному та смислотворчому);

– середовищний – відзеркалює сукупність умов у змодельованому освітньому середовищі, які сприяють формуванню ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО шляхом залучення їх до різних видів діяльності на основі взаємодії з різними соціальними інститутами (закладами освіти, культури, охорони здоров'я);

– технологічний – відображає сукупність інноваційних педагогічних технологій у єдності їх форм, методів, засобів, що застосовуються на різних етапах упровадження системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

Методологічну основу дослідження становлять: філософські та психолого-педагогічні концепції щодо феномену людини як найвищої цінності суспільства; концептуальні положення теорії пізнання, взаємозв'язку теорії та практики в процесі пізнання та формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості, активності суб'єкта в різних видах діяльності; учення про сутність, структуру, рівні методології пізнання; ідеї сучасних гуманістичних освітніх парадигм, зокрема, ціннісно-сміислової освітньої парадигми; концептуальні положення екзистенціального, системного, синергетичного, особистісно-суб'єктного, аксіологічного, середовищного, компетентнісного, діяльнісно-рефлексійного та герменевтичного наукових підходів до фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО.

Теоретичну основу дослідження становлять положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Бех, Л. Ваховський, І. Зязюн, Б. Коротяєв, В. Кремьень, В. Курило, О. Савченко); наукові положення ціннісно-сміислової парадигми освіти (З. Карпенко, Ю. Пелех, А. Серий,

М. Яницький); екзистенціального (С. К'еркегор; М. Бердяєв, Е. Гуссерль, А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс); системного (П. Анохін, В. Афанасьєв, В. Беспалько, І. Блауберг, В. Докучасва, О. Караман, Н. Кузьміна, В. Садовський, С. Харченко, Є. Хриков, Е. Юдін); синергетичного (О. Князева, С. Курдюмов, І. Пригожин, Г. Хакен); особистісно-суб'єктного (К. Абульханова-Славська, І. Бєх, Є. Бондарєвська, А. Брушлинський, О. Гогоберідзе, Е. Зеєр, О. Ліннік, С. Шехавцова); аксіологічного (Н. Асташова, І. Бєх, В. Вакуленко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кремень, О. Кучерявий, С. Маслов, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Г. Чижакова); середовищного (М. Братко, О. Караман, Ю. Мануйлов, Т. Менг, Л. Новикова, С. Савченко, С. Сергєєв, В. Слободчиков, В. Ясвін); компетентнісного (Г. Беленька, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Маркова, А. Хуторський); діяльнісно-рефлексійного (В. Давидов, А. Карпов, М. Марусинець, Т. Осипова, С. Рубінштейн, Г. Щєдровицький); герменевтичного (Г.-Г. Гадамер, А. Закірова, В. Зінченко, Р. Пітерс, П. Рікер, Ю. Сенько, П. Хєрст) методологічних підходів; концептуальні положення щодо розвитку особистості та її ціннісно-сислової сфери в процесі діяльності (К. Абульханова-Славська, І. Бєх, Л. Виготський, Д. Леонтєв, С. Рубінштейн, С. Серій, М. Яницький); теоретичні засади професійної та фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, С. Гаврилук, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, Л. Зданевич, О. Кононко, В. Кузь, О. Кучерявий, К. Крутій, Н. Лисенко, О. Листопад, Т. Степанова, Т. Танько); використання інноваційних педагогічних технологій у процесі формування ціннісних орієнтацій та особистісних смислів майбутніх вихователів ЗДО (Г. Андрюніна, Н. Гавриш, С. Гусаківська, В. Желанова, С. Камінська, О. Лисенко, О. Падалка, Т. Поніманська, Р. Пріма, Г. Цветкова).

Для досягнення мети дослідження та вирішення окреслених завдань використано комплекс **методів**: *теоретичні* – міждисциплінарний аналіз наукової літератури (філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної) з проблеми дослідження для з'ясування стану її розробленості та формулювання термінологічного апарату дисертації; аналіз, синтез, узагальнення теоретичних положень, класифікація задля визначення теоретико-методологічних засад дослідження та його концептуальних ідей; моделювання при розробці моделі системи формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці; *емпіричні* – анкетування, тестування, бесіда, спостереження, експертна оцінка для з'ясування рівнів сформованості ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО на різних етапах дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки ефективності системи

формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальну роботу проведено з 2015 по 2020 рр. на базі ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ), КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія”, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Сєверодонецьк).

Експериментом охоплено 720 здобувачів освіти, 45 викладачів ЗВО. На формувальному етапі експерименту брали участь 322 майбутніх вихователі ЗДО, з яких до експериментальної групи (ЕГ) увійшли 162 особи, до контрольної (КГ) – 160.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше*

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, що містить такі компоненти: ціле-результативний, суб’єкт-суб’єктний, змістовий, середовищний, технологічний;

– визначено вектори ціннісно-сміислової освітньої парадигми у фаховій підготовці майбутніх вихователів ЗДО, що базується на ідеях аутопойезису, активній діяльності як детермінанти процесу трансформації цінностей у ціннісно-сміслові орієнтації особистості, визнання освітнього процесу як взаємообміну цінностями та смислами між його суб’єктами для самоактуалізації, саморозвитку та самовдосконалення майбутнього фахівця;

– уведено до наукового обігу поняття „ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО”, „система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці”;

– змодельовано аксіологічно-сміслові освітні середовища ЗВО як провідний чинник формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці;

– визначено й схарактеризовано компоненти (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, діяльнісний, комунікативний та рефлексійний), критерії (ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивно-смісловий, комунікативно-діяльнісний, рефлексійний), відповідні показники та рівні сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО (високий, середній, низький);

удосконалено: зміст, організаційні форми, методи, навчально-методичне забезпечення фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО;

зміст, типологію завдань до практичних занять, самостійної, науково-дослідної роботи здобувачів та педагогічних практик;

набули подальшого розвитку: теоретичні положення фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО; трактування базових понять (цінність, смисл, ціннісно-сміслові орієнтації особистості), освітні парадигми (гуманістична, смислова, аксіологічна) та наукові підходи (екзистенціальний, системний, синергетичний, особистісно-суб'єктний, середовищний, діяльнісно-рефлексійний, компетентнісний, герменевтичний).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці програми та навчально-методичного забезпечення спецкурсів „Аксіологіка” та „Аксіологічні засади дошкільної освіти”; авторських навчальних програм та змістовного наповнення курсів фахового циклу, зокрема: „Дошкільна педагогіка: інтегрований курс”, „Менеджмент у системі дошкільної освіти”, „Розвиток і виховання дітей раннього віку”; банку медіатекстів для роботи з майбутніми вихователями ЗДО в межах дисциплін фахового циклу; посібників: „Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям”, „Розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкових класів”; навчально-методичних комплектів для роботи з дітьми дошкільного віку та підготовки майбутніх вихователів ЗДО до подальшої професійної діяльності.

Результати дослідження можуть бути **використані** в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО у закладах вищої освіти різного рівня, професійно-практичної підготовки здобувачів педагогічного профілю, самоосвітній діяльності майбутніх фахівців психолого-педагогічних інститутів / факультетів, у системі підвищення кваліфікації вихователів-практиків, у розробці навчально-методичного забезпечення нормативних та варіативних освітніх компонентів, самоосвітній діяльності студентів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (8.05.2020 № 1/403/1), КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” (20.02.2020 № 01-13/133/1), ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (27.04.2020 № 68-20-229), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (14.05.2020 № 2136), Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Северодонецьк) (7.04.2020 № 182).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні аксіологічного складника освітнього процесу в закладах вищої освіти, що готують фахівців спеціальності 012 „Дошкільна освіта” та 013 „Початкова освіта”

[2; 5; 12], проблеми формування духовних цінностей та ціннісних орієнтацій у процесі соціалізації дітей дошкільного віку [4; 6 – 9; 50].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *Міжнародних* – „Наукова дискусія: питання педагогіки та психології” (Київ, 2018), „Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук” (Одеса, 2019), „Інноваційні технології в дошкільній освіті” (Переяслав-Хмельницький, 2020), „Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку наук та освіти” (Ужгород, 2020), „Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук” (Львів, 2020), „Психологія і педагогіка: актуальні питання” (Харків, 2020), „Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук” (Київ, 2020), „Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI ст.” (Одеса, 2020), „Эффективные инструменты современных наук – 2020” (Прага, Чехія, 2020); „Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства” (Харків, 2020); „Eurasians scientific congress” (Barcelona, Spain, 2020), „Innovative development of science and education” (Athens, Greece, 2020); *Всеукраїнських* – „Трансформація національної системи вищої освіти України в умовах зовнішніх викликів” (Старобільськ, 2016), „Забезпечення якості вищої освіти: європейські й національні стандарти та індикатори” (Старобільськ, 2017, 2018); „Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів” (Старобільськ, 2018); „Стратегічні пріоритети філології й лінгводидактики в умовах реформування освітньої системи в Україні” (Старобільськ, 2019), „Інновації у професійній підготовці педагога в умовах євроінтеграції освітнього процесу: погляд науковців і практиків” (Київ, 2019), „Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти у контексті ідей нової української школи” (Старобільськ, 2019), „Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти” (Переяслав-Хмельницький, 2020), „Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах освітніх інновацій” (Старобільськ, 2020), „Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень” (Полтава, 2020), „Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи” (Старобільськ, 2020); *регіональних* – „Сучасна початкова школа – простір освітніх можливостей розвитку молодших школярів” (Старобільськ, 2017), „Освіта для сталого розвитку – дошкільнятам” (Севєродонецьк, 2017), „Педагогічні вектори: В. О. Сухомлинський та сучасність” (Лисичанськ, 2018).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 50 опублікованих працях, з них 41 – одноосібні, зокрема: 1 монографія, 21 стаття в наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних періодичних виданнях, 1 навчально-методичний посібник.

Кандидатська дисертація на тему „Педагогічна підтримка соціалізації дітей-сиріт дошкільного віку в умовах дитячого будинку” за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка – захищена в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (м. Луганськ) у 2013 році. У тексті докторської дисертації матеріали кандидатської дисертації не використовуються.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (559 джерел, з них 19 – іноземною мовою), 14 додатків. Дисертація містить 18 таблиць, 25 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 576 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету й завдання, сформульовано провідні концептуальні ідеї, гіпотезу, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів, наведено відомості про впровадження та апробацію одержаних результатів, структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі – **„Ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО у фокусі наукового дискурсу”** – представлено результати аналізу феномену „ціннісно-сміслові орієнтації особистості” у філософсько-соціологічній та психолого-педагогічній літературі, розкрито психологічні засади формування відповідних орієнтацій у здобувачів спеціальності 012 „Дошкільна освіта” в процесі фахової підготовки, визначено сутність і розроблено структуру ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Аналіз сутності феномену „ціннісно-сміслові орієнтації особистості” надав можливість узагальнити погляди науковців різних галузей знань для визначення авторського бачення проблеми. У руслі філософської науки (В. Віндельбанд, І. Кант, Р. Гартман, Г. Гегель, Е. Гуссерль, М. Лосський, Г. Р. Лотце, Ф. Ніцше, Г. Ріккерт, В. Тугаринов, М. Шеллер та ін.) концепт „ціннісно-сміслові орієнтації” репрезентовано сукупністю споріднених понять, зокрема: „цінність”, „смісл”, „смісл життя”, де категорія „цінність” розкривається крізь призму різних підходів (прагматичного, феноменологічного, екзистенціального, плюралістичного) та тлумачиться як „благо”, норма, правило, що існують незалежно від

людини; концепт „смысл” визначається як такий, що суб’єктивує цінності та містить ті з них, що набувають смыслу для особистості, стають значущими та створюють підґрунтя для визначення вектора діяльності й поведінки людини, вибору життєвого шляху тощо.

Проблему ціннісно-смыслових орієнтацій особистості в соціологічному векторі розкрито крізь призму теорії соціалізації (П. Блау, А. Здравомислов, Ф. Знанецький, Дж. Мід, Т. Парсонс, П. Сорокін та ін.). За думкою соціологів, об’єктивно наявні цінності інтеріоризуються особистістю і в стихійному, і в спеціально створеному середовищі під впливом різних чинників, трансформуючись у ціннісні орієнтації, які мають різний модус. Рівень соціалізованості залежить від рівня сформованості позитивних ціннісно-смыслових орієнтацій особистості.

Представники психологічної науки (Т. Антоненко, С. Максименко, Г. Радчук, А. Серий, М. Яницький) розглядають ціннісно-смыслові орієнтації як складник ціннісно-смыислової сфери людини та визначають досліджуваний феномен як сукупність ціннісних орієнтацій та життєвих смыслів, що є взаємообумовленими, формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, визначають спрямованість особистості, її світосприйняття загалом.

На сучасному етапі розвитку наукових досліджень у галузі „Освіта / Педагогіка” ціннісно-смыслові орієнтації особистості репрезентовано крізь призму провідних шляхів їх формування на різних вікових етапах на основі використання інноваційних педагогічних технологій, систем, методик (Н. Асташова, І. Бех, В. Лаппо, Л. Михальцова, Н. Ткачова, О. Савченко, О. Сухомлинська) та створення спеціально організованого освітнього середовища аксіологічної спрямованості (С. Анохіна, Н. Асташова, О. Суходолова та ін.).

Спираючись на погляди науковців, сутність феномену „*ціннісно-смыслові орієнтації особистості*” розуміємо як інтегративне утворення в психологічній структурі особистості, що виявляється в мотивах, інтересах, потребах людини, визначає спрямованість особистості, формується в процесі її соціалізації, забезпечує успішність процесів самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, ефективне вирішення професійних завдань та досягнення життєвих цілей.

Визначено, що ціннісно-смыслові орієнтації віддзеркалюють спрямованість особистості на себе (індивідуально-життєві), на іншого (соціальні), на професію (професійні). Для майбутнього вихователя ЗДО як представника професії типу „людина – людина” (за класифікацією Є. Климова) особливої актуальності набуває гуманістична спрямованість та орієнтація на дитину, її унікальність як найвищі цінності. Спрямованість майбутнього вихователя ЗДО на себе ми визначаємо через внутрішню

потребу в постійному саморозвитку та самовдосконаленні і в повсякденному житті, і в майбутній професії; спрямованість на іншого виявляється через інтерес та бажання взаємодіяти, у першу чергу, з дітьми дошкільного віку, їхніми батьками, колегами; бути відкритим до нових знайомств, обміну досвідом, ідеями тощо; професійну спрямованість майбутнього вихователя ЗДО визначаємо через усвідомлення сутності й смислового наповнення професії, прийняття й продукування її цінностей, осмислення себе як вихователя-професіонала.

Підґрунтям для дослідження психологічних основ формування ціннісно-смислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО стали: концепція динамічної функційної психологічної структури особистості К. Платонова, засадничі ідеї щодо чинників і механізмів формування відповідних орієнтацій Т. Антоненко, Д. Леонт'єва, А. Серого, М. Яницького. У біологічній підструктурі особистості майбутнього вихователя ЗДО виокремлено стать (переважно жіноча), вік (діапазон переважно від 17 до 23 років), тип нервової системи здобувача, що позначається на виборі пріоритетних цінностей. Підструктура форм відображення психічних процесів сприяє або гальмує спрацьовування механізмів формування ціннісно-смислових орієнтацій, але піддається корегуванню в освітньому процесі за умови спеціально створеного освітнього середовища. Підструктура досвіду акумулює і знання про цінності, уявлення про власні життєві смисли, і знання, що стають базовими для майбутньої професії вихователя дітей раннього й дошкільного віку, на основі яких виробляються відповідні навички й уміння (усвідомлення власної ідентичності, ціннісна взаємодія з іншими, співпраця з дітьми раннього й дошкільного віку на аксіологічних засадах). Підструктура спрямованості визначає вектор поведінки особистості, адже на основі власних потреб, мотивів, інтересів та ідеалів майбутній виховatelj ЗДО обирає та надає смислу тим чи тим цінностям, трансформуючи їх у ціннісно-смислові орієнтації. Характер та здібності також накладають певний відбиток на процес формування ціннісно-смислових орієнтацій: на основі біологічно закладених здібностей, що розвиваються, особистість обирає в якості значущих ті чи ті цінності, а риси характеру сприяють або гальмують процес переходу цінності в ціннісно-смислові орієнтації.

Ураховуючи наукові погляди Т. Антоненко, Є. Беякової, С. Серого, М. Яницького щодо сутності, чинників та психологічних механізмів формування ціннісно-смислових орієнтацій особистості, до провідних чинників формування ціннісно-смислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці віднесено: зовнішні (держава, суспільство та культура, соціально-економічні та політичні чинники,

засоби масової інформації та мережа Інтернет, місце проживання, система освіти та особливості сімейного виховання) та внутрішні (рівень розвитку когнітивної та емоційної сфер, особистісну активність та ініціативність, ступінь духовної зрілості та розвитку моральної свідомості, гармонійність системи цінностей). Відповідними психологічними механізмами трансформації суспільно визнаних цінностей у ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО визначено: інтеріоризацію, ідентифікацію, інтерналізацію, рефлексію, емоційну включеність, спілкування на діалогічних засадах, розуміння.

Виходячи з наукових положень щодо сутності поняття „ціннісно-сміслові орієнтації особистості”, психологічних засад їх формування в майбутніх вихователів ЗДО та спираючись на наявні погляди науковців щодо структури досліджуваного феномену (Т. Антоненко, С. Гусаківська, Л. Михальцова, А. Серій, М. Яницький та ін.), визначено та схарактеризовано *структурні компоненти ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО*: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, діяльнісний, комунікативний та рефлексійний.

Мотиваційний компонент віддзеркалює мотиви, потреби та інтереси здобувача, що в нерозривній єдності впливають на мету його діяльності, визначають спосіб її постановки та досягнення з урахуванням домінантних у структурі особистості цінностей та смислів.

Когнітивний компонент, по-перше, містить сукупність знань про систему загальнолюдських цінностей, цінностей майбутньої професії вихователя ЗДО та уявлення про власну ієрархію цінностей і смислів, життєву стратегію на основі інтересів і здібностей; по-друге, синтезує все розмаїття знань, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент відображає роль емоційного складника в процесі трансформації суспільно визнаних цінностей в особистісні, з одного боку, та розкриває значення вольових конструктів у процесі дотримання значущих цінностей у діяльності та поведінці – з іншого.

Діяльнісний компонент забезпечує відтворення наявних цінностей у різних видах діяльності та поведінці, формування особистісної й професійної ідентичності майбутнього вихователя ЗДО шляхом постійного саморозвитку та самовдосконалення.

Комунікативний компонент передбачає обмін цінностями та смислами між суб'єктами освітнього процесу, на основі чого відбувається усвідомлення, прийняття цінностей на внутрішньому рівні.

Рефлексійний компонент спрямовує майбутнього фахівця на постійний самоаналіз себе, власних здібностей, інтересів, аналіз результатів своєї діяльності, що спонукає замислитися про доцільність

власних життєвих орієнтирів, планів, їхню реалістичність; власну систему цінностей, їхню ієрархію, смислове наповнення різних видів діяльності.

Структура ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО становить неподільну єдність її складників, ступінь зв'язків між якими дозволяє судити про її цілісність. Кожен із компонентів віддзеркалює унікальність особистості майбутнього вихователя ЗДО з погляду інтерпретації сутності цінностей, їхньої значущості, що чинить вплив на вибір індивідуальної життєвої стратегії.

Виходячи з такого розуміння структури, поняття „ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО” визначаємо як інтегративне утворення особистості в єдності її компонентів, зокрема: мотиваційного (мотиви, потреби, інтереси), когнітивного (знання та уявлення), емоційно-вольового (емоції, переживання, вольові процеси), діяльного (навички та вміння), комунікативного (взаємобмін цінностями і смислами в процесі інтеракції) та рефлексійного (самоаналіз, переосмислення, усвідомлення свого „Я”), що визначає спрямованість на себе, на іншого, на майбутню професію вихователя дітей раннього й дошкільного віку, регулює її поведінку, впливає на вибір життєвої мети та засіб її досягнення.

У другому розділі – „**Теоретико-методологічні засади формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці**” – визначено теоретичні й методологічні засади досліджуваного феномену: обґрунтовано провідні ідеї ціннісно-сміслові освітньої парадигми в сукупності взаємопов'язаних наукових підходів; узагальнено погляди вітчизняних науковців та вчених ближнього зарубіжжя на проблему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО, схарактеризовано особливості фахової підготовки майбутнього вихователя ЗДО з погляду її аксіологічного потенціалу.

Методологічним підґрунтям формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці є *ціннісно-смілова освітня парадигма*, яка ґрунтується на ідеї тяжіння живих систем, зокрема людини, до пізнання (теорія автопоейзису Ф. Варели, У. Матурани), що відбувається природним шляхом у процесі діяльності та виключає надання знань як готових фактів. Отже, місія ціннісно-сміслові освітньої парадигми полягає у створенні такого освітнього середовища ЗВО, де стає можливим усвідомлення сенсу цінностей шляхом ціннісно-сміслові взаємодії його суб'єктів як унікальних носіїв цінностей з використанням відповідних педагогічних технологій.

Ідеї ціннісно-сміслові освітньої парадигми найбільш повно розкриваються через сукупність наукових підходів на різних рівнях методології досліджуваного феномену. Філософський рівень представлено

екзистенціальним підходом (М. Бердяєв, Е. Гуссерль, А. Камю, С. К'еркегор, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс), у межах якого внутрішній світ особистості визначається як унікальний, наповнений особистісним смислом та цінностями. З погляду такого підходу майбутнього вихователя ЗДО визначено як апіорі неповторну особистість, з унікальним набором ціннісно-смыслових орієнтацій, вільну у виборі власної траєкторії життя та здатної нести відповідальність за такий вибір. Відповідно, процес фахової підготовки розуміється як простір можливостей для самоактуалізації, саморозвитку та самовдосконалення майбутнього вихователя ЗДО на основі сформованих ціннісно-смыслових орієнтацій.

Загальнонауковий рівень методології репрезентовано системним та синергетичним підходами. *Системний підхід* (П. Анохін, В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Докучаєва, О. Караман, Н. Кузьміна, В. Садовський, Е. Юдін) дозволив подати предмет дослідження в нерозривній єдності його структурних і системних характеристик та обґрунтувати систему формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, а також аргументувати її доцільність та ефективність. *Синергетичний підхід* (О. Князева, С. Курдюмов, І. Пригожин, Г. Хакен) надав можливість презентувати систему формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО як відкриту, нелінійну, здатну до саморозвитку, а процес фахової підготовки здобувачів – як багатовекторний з погляду вибору особистісно значущих цінностей. Використання положень синергетичного підходу стало основою для розгляду особистості майбутнього вихователя ЗДО як відкритої системи, яка здатна до самоактуалізації, саморозвитку та вільного вибору траєкторії життя, зокрема професійного становлення та кар'єри; володіє значним внутрішнім потенціалом і тягє до активного пізнання, що цілком відповідає ідеям ціннісно-смысловї освітньої парадигми.

Конкретно-науковий рівень методології представлено сукупністю наукових підходів: особистісно-суб'єктного, аксіологічного, середовищного, компетентнісного, рефлексійно-діяльнісного.

Особистісно-суб'єктний підхід інтегрує положення особистісного (І. Бєх, Є. Бондарєвська, Е. Зеєр, О. Пєхота, І. Якіманська) та суб'єктного (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, О. Гогоберідзе, О. Ліннік, В. Роменець, В. Татенко, С. Шєхавцова) підходів, а його використання передбачає позиціонування майбутнього вихователя ЗДО як унікального суб'єкта освітнього процесу та подальшої професійної діяльності, що здатен до продукування цінностей і смислів у процесі діяльності та спілкування.

Застосування *аксіологічного підходу* (Н. Асташова, І. Бех, В. Вакуленко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кремень, С. Маслов, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Г. Чижакова) полягає в спрямуванні фахової підготовки майбутнього вихователя ЗДО на формування сукупності ціннісно-смыслових орієнтацій, що визначає його спрямованість на себе, на іншого, на майбутню професію вихователя дітей раннього й дошкільного віку.

Узагальнення провідних положень *середовищного підходу* (М. Братко, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, С. Сергєєв, В. Слободчиков, В. Ясвін) дало можливість представити освітнє середовище ЗВО як комплекс умов (соціокультурних, психолого-педагогічних, дидактико-технологічних) і можливостей для взаємообміну цінностями та смислами між його суб'єктами, схарактеризувати аксіологічно-смысловє освітнє середовище як провідний чинник формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

Використання засадничих ідей *компетентнісного підходу* (Г. Беленька, Е. Зєєр, І. Зимня, А. Маркова, Т. Степанова, А. Хуторський) було спрямовано на розширення змісту провідних компетентностей майбутнього вихователя ЗДО, що передбачено Державним стандартом вищої освіти за спеціальністю 012 „Дошкільна освіта”, шляхом включення таких компетентностей, як: здатність до пошуку особистісного смислу оволодіння цінностями змісту дошкільної освіти, здатність реалізовувати взаємодію з дітьми раннього й дошкільного віку на аксіологічних засадах, здатність до проектування „Я-концепції” професійного розвитку на основі усвідомлених ціннісно-смыслових орієнтацій, здатність до проектування образу майбутнього.

Рефлексійно-діяльнісний підхід (А. Карпов, М. Марусинець, Т. Осипова, Г. Щєдровицький) фокусує увагу на діяльнісній основі формування ціннісно-смыслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО із залученням рефлексивних конструктів. Трансформація цінностей у ціннісно-смыслові орієнтації здобувачів уможливується за умови активної їх участі в різних видах діяльності під час фахової підготовки (навчальної, соціально-гуманітарної, науково-дослідної та професійної), критичного самоаналізу щодо її результатів.

Технологічний рівень методології формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці представлено *герменевтичним підходом* (А. Закірова, В. Зинченко, Р. Пітерс, Ю. Сенько, П. Хєрст), відповідно до якого інтерпретація цінностей стає можливою за умови розуміння їх смислового контексту шляхом використання різних інноваційних педагогічних технологій (діалогова технологія, технологія розвитку критичного мислення, технологія навчального тренінгу,

технологія розв'язання моральних дилем, технологія роботи з медіатекстами тощо).

Дослідження проблеми формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в педагогічній теорії і практиці дозволило акцентувати увагу на положеннях педагогічної аксіології в історико-культурному контексті (А. Макаренко, М. Монтессорі, С. Русова, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.) та визначити провідні підходи до розуміння проблеми на сучасному етапі, до яких зараховуємо компетентнісний та інтегрований. Так, педагоги-класики тлумачать ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО з погляду формування в них загальнолюдських та духовних цінностей, провідними з яких є: Людина, краса, добро, справедливість, духовний розвиток і саморозвиток. У межах *компетентнісного* підходу (Г. Андрюніна, Г. Беленька, О. Горбатова, С. Камінська, О. Лисенко, О. Листопад, О. Падалка, Т. Поніманська) ціннісно-сміслові орієнтації тлумачаться як комплекс важливих особистісних цінностей-якостей майбутніх вихователів ЗДО, що сприятимуть ефективній роботі з дітьми раннього й дошкільного віку (аксіологічна компетентність), тобто професійні цінності розглядаються як складник ціннісно-сміслових орієнтацій. І, нарешті, у межах *інтегрованого* підходу (Ю. Волинець, С. Гусаківська, Л. Добровольська, Л. Загородня, О. Кучерявий, С. Петренко, С. Титаренко, О. Швець) ціннісно-сміслові орієнтації передбачають, з одного боку, гармонійне поєднання загальнолюдських, професійних та індивідуально-життєвих цінностей у структурі особистості майбутнього вихователя ЗДО, а з іншого – взаємозалежність особистісних життєвих смислів та професійних цінностей як запоруки продуктивного й щасливого життя.

Аналіз нормативних документів, наукових джерел (Л. Артемова, В. Бенера, О. Богініч, А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, Н. Горопаха, Н. Грама, І. Дичківська, Т. Жаровцева, Л. Зданевич, Л. Кідіна, Ю. Косенко, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Т. Степанова, Т. Танько) дозволив визначити специфіку фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО в контексті формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів. *По-перше*, процес фахової підготовки володіє значним потенціалом для формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО за умови його проектування з урахуванням ідей ціннісно-сміслові освітньої парадигми; *по-друге*, процес формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО є складним та тривалим, що зумовлює необхідність дотримуватись певної етапності: висування суспільно визначених цінностей та цінностей освітнього середовища через розширення аксіологічного складника у змісті фахових дисциплін; усвідомлення та прийняття відповідних цінностей, перехід їх у розряд значущих для

майбутнього вихователя ЗДО шляхом залучення його до різних видів діяльності; відтворення значущих цінностей у поведінці, продукування власних життєвих смислів; *по-третє*, формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці не обмежується аудиторними формами роботи із здобувачами, а передбачає залучення їх до соціально-гуманітарного, науково-дослідного та професійного напрямів діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей та здібностей студентів; *по-четверте*, формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці уможливується за умови використання педагогічних технологій, в основі змісту яких закладено принципи інтерактивності, діалогічності, смислотворення.

У третьому розділі – **„Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО”** – розроблено й схарактеризовано систему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, що становить єдність компонентів: ціле-результативного, суб’єкт-суб’єктного, змістового, середовищного, технологічного.

Спираючись на концептуальні положення теорії педагогічних систем (І. Блауберг, В. Докучаєва, Н. Кузьміна, В. Садовський, Е. Юдін та ін.), *систему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО* визначено як цілісну, упорядковану взаємозумовлювальну сукупність компонентів (ціле-результативного, суб’єкт-суб’єктного, змістового, середовищного та технологічного), що взаємодіють між собою та соціальним оточенням, уможливають функціонування аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО як головного чинника формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Ціле-результативний компонент містить мету системи, яка є системоутворювальним чинником та реалізується на трьох рівнях (рівень соціального замовлення, рівень закладу вищої освіти, рівень на кожному з етапів її реалізації) та знаходить своє втілення в конкретному результаті – підвищення рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Суб’єкт-суб’єктний компонент представлено тими суб’єктами, що задіяні в процесі формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО: майбутні вихователі ЗДО, професорсько-викладацький склад кафедр, що задіяні у фаховій підготовці здобувачів спеціальності 012 „Дошкільна освіта”, діти раннього й дошкільного віку.

Змістовий компонент системи відображає сукупність напрямів діяльності на рівнях: проєктування освітнього середовища; науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр (науковий, методичний та організаційно-педагогічний напрями); освітньої

діяльності з майбутніми вихователями ЗДО (навчальний, соціально-гуманітарний, науково-дослідний та професійний напрями) на різних етапах роботи з ними (адаптивно-пізнавальному, діяльнісно-технологічному та смисловому).

Середовищний компонент віддзеркалює сукупність умов в освітньому середовищі закладу вищої освіти, які сприяють формуванню ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО шляхом залучення до різних видів діяльності (навчальної, соціально-гуманітарної, науково-дослідної, професійної) на основі взаємодії з різними соціальними інститутами (закладами освіти, культури, охорони здоров'я). Це є фундаментом створення *аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО*, яке визначено як комплекс умов (соціокультурних, психолого-педагогічних, дидактико-технологічних) та можливостей, які забезпечують упровадження аксіологічного складника в систему фахової підготовки майбутнього вихователя ЗДО та сприяють його особистісному й професійному становленню, постійному саморозвитку та самовдосконаленню, смислотворенню. Компонентами аксіологічно-сміслового освітнього середовища є: концептуальний, інформаційний, організаційний, матеріально-технічний, емоційно-смісловий, діяльнісно-комунікативний, технологічний, результативно-рефлексійний.

Технологічний компонент системи представлено сукупністю інноваційних педагогічних технологій, зокрема: діалогова технологія, технологія розв'язання моральних дилем, технологія розвитку критичного мислення, технологія навчального тренінгу, технологія роботи з медіатекстами, використання яких на кожному з етапів системи дозволяє підвищити рівень сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці є інтегративною єдністю компонентів, що володіють вертикальними (ієрархічними) та горизонтальними зв'язками. Так, макрорівень постає як система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці на найвищому, Всеукраїнському рівні, системи освіти України. Мезорівень досліджуваної системи представлено на рівні конкретного закладу вищої освіти, де відбувається фахова підготовка здобувачів спеціальності 012 „Дошкільна освіта”. І, нарешті, макрорівень, пов'язаний з упровадженням змодельованої нами системи в ЗВО на різних етапах шляхом реалізації відповідних форм, методів, засобів, технологій.

Структурно-функційну модель системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці представлено на рисунку 1.

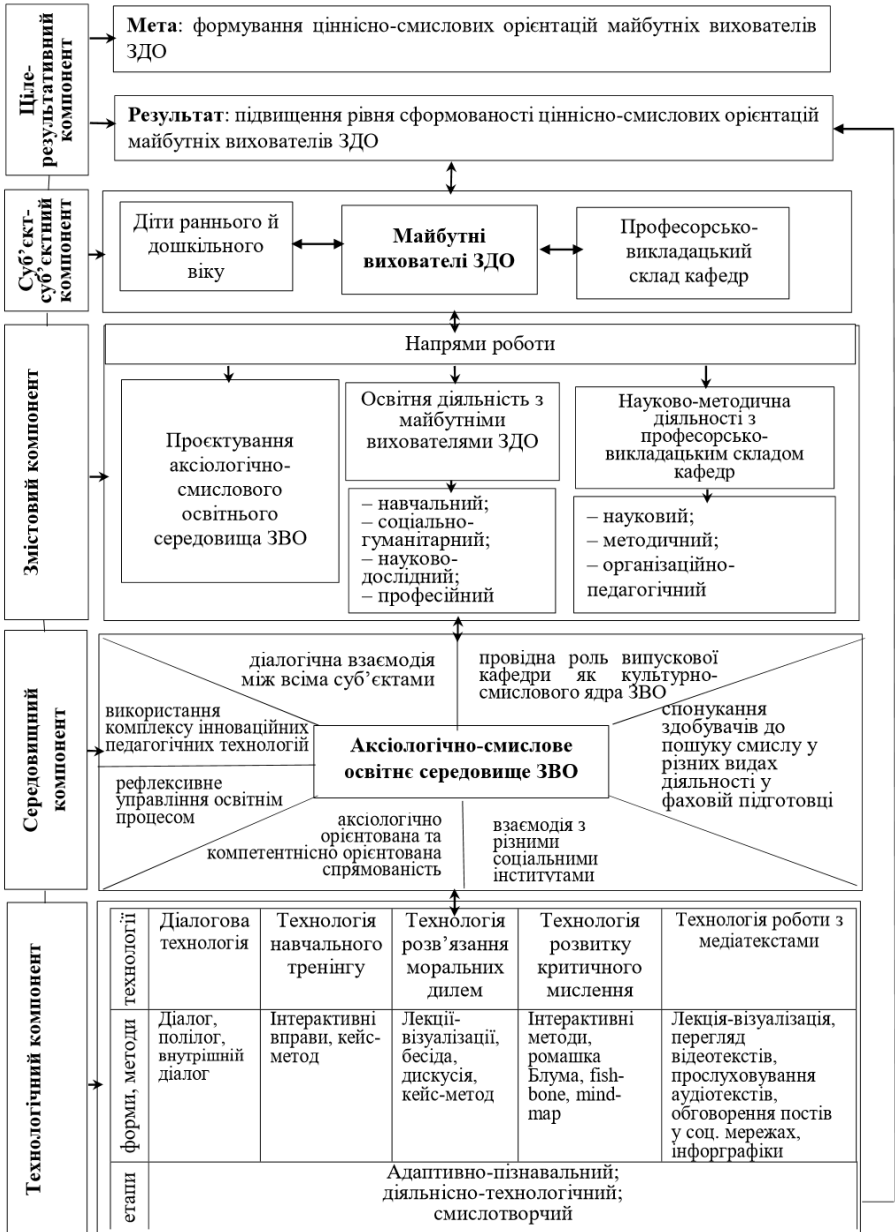

Рис. 1. Структурно-функційна модель системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці

У четвертому розділі – „Дослідно-експериментальна робота з впровадження системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процес фахової підготовки” – висвітлено хід та результати дослідно-експериментальної роботи на різних етапах: констатувальному, метою якого стало визначення первинного рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО на основі визначених критеріїв, показників та рівнів; формувальному, що мав на меті висвітлення процесу впровадження розробленої системи; контрольному, що передбачав експериментальну перевірку ефективності системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов'янськ), КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія”, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти відповідно до окреслених етапів: діагностико-пропедевтичного, основного та заключного. Загальна вибірка склала 720 здобувачів та 45 представників професорсько-викладацького складу кафедр.

Для з'ясування рівнів сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО нами було визначено й схарактеризовано відповідні критерії та показники: *ціннісно-мотиваційний* (наявність інтересу до майбутньої професії та її цінностей, взаємодії з дітьми; прагнення до самоактуалізації, саморозвитку й самовдосконалення), *емоційно-вольовий* (емоційно-позитивне ставлення до себе (адекватна самооцінка) та інших (прийняття іншого, толерантність, емпатія); відчуття психологічного комфорту в процесі навчання та інших видів активностей); здатність доводити розпочату справу до логічного завершення з урахуванням зовнішніх умов), *когнітивно-смісловий* (сформованість знань про сутність та види цінностей, психолого-педагогічні механізми формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості; сучасні технології навчання, виховання й розвитку дошкільників на аксіологічних засадах та способи їх реалізації; сформованість уявлень про систему власних ціннісно-сміслових орієнтацій, їхню змістовну наповненість та ієрархію), *комунікативно-діяльнісний* (здатність до реалізації адекватної моделі спілкування з іншими на основі суспільно визнаних норм, наявність комунікативних здібностей); здатність відтворювати необхідні цінності в процесі діяльності та спілкування, продукувати особистісні смисли у вигляді образу майбутнього, життєвих цілей; уміння взаємодіяти з дошкільниками на засадах партнерства), *рефлексійний* (здатність до

критичного оцінювання цінностей, власних дій; здатність до рефлексії власної системи ціннісно-сміслових орієнтацій та її корегування).

На основі визначених критеріїв та показників нами було схарактеризовано відповідні рівні сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО: *високий, середній, низький*.

Для визначення рівнів сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО до та після формувального експерименту ми використали діагностичний інструментарій, що вміщував стандартизовані тести та методики (методика вивчення спрямованості особистості (В. Смекало, М. Кучер), тест „Ваша готовність до саморозвитку” (В. Павлов), тест на емпатію (за В. Бойко), тест „Здатність педагога до емпатії” (за М. Юсуповим), методика „Ціннісні орієнтації” М. Рокіча, тест „Смисложиттєві орієнтації” Д. Леонтєва, тест-питальник організаторських і комунікативних здібностей (за Б. Федоришиним), тест „Загальний рівень комунікабельності педагога” (за В. Ряховським), тест „Визначення рівня рефлексії”, (за О. Анісимовим); адаптовані тести та питальники (адаптований питальник „Самооцінка професійної мотивації” (В. Симонов); авторські анкети („Чому я обрав професію вихователя?” „Цінності сучасності”, „Інноваційні педагогічні технології у ЗДО”); протоколи спостережень та експертних оцінок (спостереження за емоційним станом студента в навчальній та позааудиторній діяльності, експертна оцінка здатності майбутнього фахівця до відтворення цінностей у різних видах діяльності).

За результатами *констатувального етапу* експерименту встановлено, що переважна кількість здобувачів спеціальності 012 „Дошкільна освіта” засвідчили низький та середній рівень сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій протягом усього періоду навчання. Так, 50,5% здобувачів першого року навчання опинились на низькому рівні, 33,5% – на середньому, на другому курсі – 41,2% та 46,3%, на третьому курсі – 42% та 43,2%, на четвертому курсі – 33,8% та 46,8% відповідно.

Як свідчать кількісні та якісні дані констатувального етапу експерименту, найбільш високі показники щодо рівня сформованості майбутніх вихователів ЗДО випускного курсу було отримано за ціннісно-мотиваційним (25,2%) та емоційно-вольовим (25,5%) критеріями, що свідчить про зацікавленість майбутньою професією, її цінностями, взаємодією з дітьми раннього й дошкільного віку, відчуттям емоційного задоволення від освітнього процесу та спілкуванням з іншими, прагненням до саморозвитку й самовдосконалення, а також про сформованість таких якостей, як емпатія, толерантність, наполегливість тощо.

З іншого боку, дані за когнітивно-смісловим та рефлексійним критеріями виявились найбільш низькими: 48,9% та 42,2% здобувачів четвертого курсу відповідно опинились на низькому рівні, що свідчить про недостатню сформованість системних знань про цінності, смисли, їхню сутність, механізми формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості в онтогенезі, сучасні педагогічні технології їх формування та взаємодії з дітьми на аксіологічних засадах, а також про труднощі щодо усвідомлення власних ціннісно-сміслових орієнтацій, які визначають стратегію подальшого життя. Майбутні вихователі ЗДО засвідчили недостатній рівень здатності критично осмислювати інформацію, цінності, що транслюються, свою поведінку та, відповідно, корегувати власну систему ціннісно-сміслових орієнтацій.

Найменш розвинутою виявилась здатність відтворювати цінності в процесі різних видів активностей та в повсякденній поведінці: 51,1% майбутніх вихователів ЗДО випускного курсу засвідчили низький рівень та лише 8,4% – високий. Такі ж низькі показники констатовано щодо здатності студентів рефлексувати з приводу власної системи ціннісно-сміслових орієнтацій: 53,3% випускників опинились на низькому рівні, тоді як лише 15,6% – на високому.

Загалом результати констатувального етапу експерименту дозволили окреслити такі проблеми: *по-перше*, у структурі ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО протягом усього періоду навчання домінують особистісні прагматичні та гедоністичні цінності (отримання диплома про вищу освіту, якісний відпочинок, матеріальне забезпечення, краса (зовнішня, навколишнього середовища), насолода життям, самопізнання); *по-друге*, майбутні вихователі ЗДО на початкових етапах навчання здебільшого не ідентифікують себе з майбутньою професією та не відтворюють її цінності в діяльності та поведінці через брак відповідних знань і навичок, з іншого боку, декларують прагнення пізнати себе, свої можливості та розвинути власні творчі здібності. Суттєвою проблемою є відсутність чіткої життєвої перспективи в здобувачів, що здебільшого окреслюється через наявність улюбленої роботи, щасливої родини та високого матеріального статусу; *по-третє*, спостерігається низький рівень знань у майбутніх вихователів ЗДО протягом усього періоду навчання щодо сутності цінностей, їх класифікації, механізмів формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості та чинників, які впливають на означений процес, що унеможливило ефективну рефлексію щодо власної системи ціннісно-сміслових орієнтацій; *по-четверте*, більшість здобувачів не бачать смислу в оволодінні знаннями професійного характеру, не виявляють ініціативи в різних видах активностей під час фахової підготовки.

Мета *формульованого етапу* експерименту полягала в упровадженні розробленої системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процес фахової підготовки, що передбачало діяльність у межах трьох взаємопов'язаних рівнів: на рівні проєктування аксіологічно-сміслового середовища ЗВО, на рівні науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр, що задіяні в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, та на рівні освітньої діяльності з майбутніми фахівцями спеціальності 012 „Дошкільна освіта” відповідно до етапів (адаптивно-пізнавального, діяльнісно-технологічного та смислотворчого).

На *рівні проєктування аксіологічно-сміслового середовища ЗВО* було: конкретизовано місію та стратегію діяльності університету, де провідними цінностями задекларовано: студентоцентризм, критичне мислення, академічну доброчесність, автономність і свободу; системність та інтеграцію, внутрішню й зовнішню відкритість, демократичність і прозорість для суспільства, гуманізм і толерантність; здійснено експертизу освітніх програм, навчальних планів, відповідного навчально-методичного забезпечення для подальшої спільної з викладачами діяльності щодо їх модернізації; створено наукові лабораторії та освітні центри (творча лабораторія дошкільної освіти, Центр науково-методичного супроводу реалізації ідей НУШ), студентські гуртки, клуби (хаби) (студентський гурток з науково-дослідної роботи „Verum”, волонтерський загін „Тризуб”, дівочий танцювальний колектив „Viven”, клуб художньої творчості „Modern Art”, „Co-working”-центр, студентський хаб „Inventors”) для реалізації освітнього процесу на засадах ціннісно-сміслової освітньої парадигми.

На *рівні науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр*, що задіяні в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, робота велася в трьох напрямках: науковому, методичному та організаційно-педагогічному. Результатом наукового напрямку діяльності стало залучення викладачів до участі в науково-практичних конференціях різних рівнів, круглих столах, методологічних семінарах з публікацією відповідних статей, тез доповідей з проблем аксіологізації освітнього середовища ЗВО, упровадження ідей аксіологічно-сміислової освітньої парадигми у фахову підготовку майбутніх вихователів ЗДО. Методичним напрямом роботи було передбачено: участь викладачів у майстер-класах, тренінгах, форумах, вебінарах для підвищення рівня знань, умінь і навичок щодо ідей ціннісно-сміслової освітньої парадигми та реалізації відповідних педагогічних технологій; удосконалення робочих програм, методичних рекомендацій, навчально-методичних комплексів до фахових дисциплін та завдань до

педагогічних практик з урахуванням аксіологічного складника фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО. І, нарешті, практичним результатом організаційно-педагогічного напрямку стала розробка плану співпраці ЗВО з різними соціальними інститутами та відповідних планів роботи кураторів академічних груп для подальшого залучення майбутніх вихователів ЗДО до різних видів активностей у межах навчально-професійної, соціально-гуманітарної та науково-дослідної діяльності.

На *рівні освітньої діяльності з майбутніми вихователями ЗДО* робота проводилась поетапно (адаптивно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний, смислотворчий етапи) за такими напрямками: навчальний, соціально-гуманітарний, науково-дослідний та професійний.

Метою адаптивно-пізнавального етапу (перший рік навчання) стала адаптація майбутніх вихователів ЗДО до умов аксіологічно-смыслового освітнього середовища ЗВО, усвідомлення й розуміння сутності цінностей та смислів (цінності-знання) у його межах, активна самоактуалізація шляхом розширення аксіологічного змісту фахових дисциплін з використанням інноваційних педагогічних технологій (навчальний напрям), залучення студентів до волонтерської діяльності, благочинних акцій, культурних заходів на базі університету, ЗДО різних типів та інших культурних закладів, закладів охорони здоров'я (соціально-гуманітарний напрям), залучення до пропедевтичної науково-дослідної діяльності (науково-дослідний напрям). Провідними напрямками діяльності на адаптивно-пізнавальному етапі стали навчальний та соціально-гуманітарний.

На діяльнісно-технологічному етапі (другий та третій роки навчання) провідна мета роботи полягала у створенні умов для усвідомлення та прийняття майбутніми вихователями ЗДО необхідних цінностей (трансформація цінностей-знань у цінності-принципи та цінності-якості), моделювання адекватної життєвої стратегії шляхом інтеграції навчального та професійного напрямів діяльності (у межах викладання фахових методик та педагогічних практик на базі ЗДО різних типів), участі у волонтерській діяльності та благочинних акціях шляхом співпраці ЗВО із закладами охорони здоров'я (соціально-гуманітарний напрям), науковій роботі (науково-дослідний напрям). Провідними напрямками діяльності на діяльнісно-технологічному етапі стали навчальний та професійний.

Смыслотворчий етап (четвертий рік навчання) мав на меті створення умов для відтворення прийнятих цінностей та смислів у різних видах діяльності, формування чіткої життєвої мети (цінності-цілі) та усвідомлення шляхів її досягнення (цінності-засоби) на основі ціннісно-смыслових орієнтацій. Задля досягнення такої мети майбутні вихователі

ЗДО були максимально залучені до професійної діяльності завдяки співпраці із ЗДО різних типів, з одного боку, з іншого – ставали ініціаторами різних активностей у межах соціально-гуманітарної роботи, залучаючи здобувачів молодших курсів та викладачів. Крім того, провідним напрямом діяльності, поряд з професійним, на смислотворчому етапі став науково-дослідний, що уможлилювали відтворення необхідних цінностей-засобів (життєвий оптимізм, альтруїзм, толерантність, справедливість, відповідальність, творчість, мобільність, саморозвиток і самовдосконалення) у різних видах активностей майбутнього вихователя ЗДО.

Найбільш ефективними щодо формування в майбутніх вихователів ЗДО знань та уявлень про цінності, життєві смисли, їхню сутність та види виявились такі теми аксіологічного спрямування, що були включені до змісту фахових дисциплін, а також вивчались у межах авторських спецкурсів „Аксіопедагогіка” та „Аксіологічні засади дошкільної освіти”: „Аксіологічний портрет сучасного вихователя”, „Дитинство як ціннісний феномен”, „Здоров’я людини: сутність, зміст, ціннісна складова”, „Технології діалогічної взаємодії з дошкільниками”, „Самоменеджмент особистості” тощо. Для досягнення максимального ефекту використано такі форми та методи: діалог, полілог, дискусія, „ромашка Блума” „Mind-map”, „Fishbone”, кейс-метод, робота з різними медіатекстами (перегляд відео, прослуховування аудіо, обговорення постів у соціальних мережах, інфографіки тощо) та ін.

Трансформації цінностей у ціннісно-сміслові орієнтації сприяло залучення здобувачів до волонтерської й суспільно корисної діяльності в межах соціально-гуманітарного напрямку роботи під час співпраці з різними соціальними інститутами, що стало можливим у процесі таких заходів: „День здоров’я”, „День родини”, „День книги”, „Ти – мій друг, я – твій друг” (на базі ЗДО різних типів, дитячих будинків та лікарень), „Алло, ми шукаємо таланти”, „Посвята у першокурсники”, „Halloween”, „День святого Миколая”, „Міс університету”, „День стажера”, „Аура міста” (на базі ЗВО, закладів культури) тощо. Не менш важливим став науково-дослідний напрям діяльності, що передбачав участь в олімпіадах різних рівнів, конкурсах студентських наукових робіт, студентських конференціях (на базі різних ЗВО), написання наукових статей аксіологічної тематики та ін. форми роботи.

Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив позитивну динаміку за всіма критеріями й показниками в ЕГ порівняно з КГ. Так, за ціннісно-мотиваційним критерієм кількість майбутніх вихователів ЗДО четвертого курсу ЕГ, що сягнули високого рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій, зросла на 31,8% порівняно з КГ, за емоційно-вольовим – на

20,7%, за когнітивно-смісловим – на 32,2%, за комунікативно-діяльнісним – на 14,9%, за рефлексійним – на 23,3% відповідно.

Загальну динаміку рівнів сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО випускних курсів за всіма критеріями наведено в таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в КГ та ЕГ за результатами контрольного зрізу

Критерії / Рівні	Ціннісно-мотиваційний		Емоційно-вольовий		Когнітивно-смісловий		Комунікативно-діяльнісний		Рефлексійний	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
В	21,2	53	22,1	42,8	7,3	39,5	21,7	36,6	14,1	37,4
С	38,5	44,5	50,8	54,1	29	54,4	45	52,5	39,6	54,3
Н	40,3	2,5	27,1	3,1	63,7	6,1	33,3	10,9	46,3	8,3

Загалом результати контрольного експерименту засвідчили такі позитивні тенденції: *по-перше*, більшість майбутніх вихователів ЗДО четвертого року навчання мали чітку, об'єктивну життєву стратегію щодо особистісного саморозвитку та подальшої кар'єри; *по-друге*, у переважній більшості майбутніх фахівців констатовано сформованість таких важливих цінностей-якостей (інструментальні цінності), як: толерантність, справедливість, відповідальність, мобільність, прагнення до саморозвитку й самовдосконалення, творчість, життєвий оптимізм; *по-третє*, абсолютна більшість майбутніх вихователів, що були задіяні в експерименті, визнавали дитину, її унікальність як найвищу цінність і зазначали, що планують працювати за фахом або їх професійний шлях так чи так буде пов'язаний з навчанням, вихованням і розвитком дітей; *по-четверте*, починаючи з третього року навчання, переважна більшість здобувачів визначали „щасливе життя” (термінальна цінність) як гармонійне поєднання індивідуально-життєвих та професійних цінностей, що є взаємозумовлювальними.

Підтвердження достовірності, валідності та значущості дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці здійснювалося за допомогою непараметричного λ -критерію Колмогорова-Смирнова (табл. 2).

Порівняння розподілів ЕГ та КГ майбутніх вихователів ЗДО за рівнями сформованості ціннісно-смыслових орієнтацій до та після експерименту за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова

Критерій	Емпіричне значення λ -критерію Колмогорова-Смирнова			
	Порівняння ЕГ і КГ 1 курс	Порівняння ЕГ і КГ 2 курс	Порівняння ЕГ і КГ 3 курс	Порівняння ЕГ і КГ 4 курс
Ціннісно-мотиваційний	0,619	2,333**	2,92**	3,391**
Емоційно-вольовий	1,28	1,283	2,064**	2,153**
Когнітивно-смысловий	0,933	3,598**	3,203**	5,168**
Комунікативно-діяльнісний	0,637	2,342**	2,315**	2,010**
Рефлексійний	0,807	1,57*	2,27**	3,409**
Узагальнений	0,856	2,225**	2,555**	3,226**

Загалом, за узагальненим критерієм не було виявлено суттєвих розбіжностей між розподілами на початку експерименту на рівні 0,05 (1 курс): $\lambda_{\text{емп}}=0,856$. Навпаки, після експерименту на 4 курсі ми отримали суттєві розбіжності між розподілами на рівні 0,01: $\lambda_{\text{емп}}=3,226$, що перевищує критичне значення 1,64.

Отже, порівняння результатів формувального експерименту в експериментальних та контрольних групах майбутніх вихователів ЗДО з результатами констатувального експерименту за критерієм λ Колмогорова-Смирнова дало змогу підтвердити значущі позитивні відмінності щодо рівнів сформованості ціннісно-смыслових орієнтацій, які відбулися в розподілах експериментальних груп порівняно з контрольними. Усе це дає змогу підтвердити гіпотезу дослідження.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформулювати такі **висновки**.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та оригінальне наукове вирішення проблеми формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

1. На основі аналізу сутності феномену „ціннісно-смыслові орієнтації особистості” констатовано відсутність його чіткого тлумачення в сучасному науковому полі, трактування крізь призму споріднених концептів, а саме: „цінність”, „ціннісна орієнтація”, „смысл”. Цінність визнається об’єктивною категорією, схваленою суспільством, культурою. Своєю чергою, смысл суб’єктивує цінність, трансформуючи її в ціннісну орієнтацію за умови набуття значущості для особистості. Ціннісно-смыслова орієнтація розглядається ширше, акумулюючи в собі інтереси, мотиви, потреби діяльності, що визначають спрямованість особистості та впливають на вибір індивідуальної життєвої стратегії, адже поєднують загальнолюдські, професійні та особистісні цінності.

Установлено, що ціннісно-смыслові орієнтації особистості – це інтегративне утворення в психологічній структурі особистості, що виявляється в мотивах, інтересах, потребах, визначає спрямованість особистості, формується в процесі її соціалізації, забезпечує успішність процесів самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, ефективне вирішення професійних завдань та досягнення життєвих цілей.

2. Дослідження психологічних засад формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО стало підставою для висновку про те, що в цьому процесі задіяні всі підструктури особистості, а саме: біологічно обумовлена підструктура, підструктура форм відображення, підструктура досвіду та спрямованості, а також характер та здібності. Біологічна підструктура характеризує стать (переважно жіноча), вік (діапазон від 17 до 23 років), тип нервової системи особистості майбутнього вихователя ЗДО, що певним чином позначається на виборі пріоритетних цінностей. Підструктура форм відображення психічних процесів сприяє спрацьовуванню механізмів формування ціннісно-смыслових орієнтацій; у підструктурі досвіду акумулюються знання про цінності, смысли, їхню сутність, а також базові професійні знання; на їх основі та в процесі діяльності виробляються відповідні навички й уміння (ціннісної взаємодії з дошкільниками, іншими людьми), особистісні риси. Підструктура спрямованості визначає вектор спрямованості особистості через її мотиви, потреби, інтереси, ідеали. Проекція характеру та відповідних здібностей на кожен з підструктур утворюють неповторну особистість з унікальним набором ціннісно-смыслових орієнтацій, що відбувається під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників та за допомогою психологічних механізмів (інтеріоризація, ідентифікація, інтерналізація, рефлексія, емоційна включеність, діалогічне спілкування, розуміння).

3. Наведено структуру ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО як сукупності шести компонентів: мотиваційного,

когнітивного, емоційно-вольового, діяльнісного, комунікативного та рефлексійного. Виходячи з цього, визначено провідну категорію дослідження – ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО – як інтегративне утворення особистості в єдності її компонентів, зокрема: мотиваційного (мотиви, потреби, інтереси), когнітивного (знання та уявлення), емоційно-вольового (емоції, переживання, вольові процеси), діяльнісного (навички та вміння), комунікативного (взаємобмін цінностями і смислами в процесі інтеракції) та рефлексійного (самоаналіз, переосмислення, усвідомлення свого „Я”), що визначає спрямованість на себе, на іншого, на майбутню професію вихователя дітей раннього й дошкільного віку, регулює її поведінку, впливає на вибір життєвої мети та засіб її досягнення.

4. Теоретико-методологічними засадами формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО визначено ціннісно-сміслову освітню парадигму, що ґрунтується на ідеях аутопойезису, активній діяльності як детермінанти процесу трансформації цінностей у ціннісно-сміслові орієнтації особистості, визнання освітнього процесу як взаємообміну цінностями та смислами між його суб'єктами для самоактуалізації, саморозвитку та самовдосконалення майбутнього вихователя ЗДО. Ціннісно-смістова парадигма акумулює в собі низку наукових підходів, а саме: на філософському рівні – екзистенціальний підхід; на загальнонауковому – системний та синергетичний підходи; на конкретно-науковому рівні – особистісно-суб'єктний, аксіологічний, середовищний, компетентнісний та діяльнісно-рефлексійний підходи; на технологічному рівні – герменевтичний підхід.

Установлено, що формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в процесі фахової підготовки є тривалим у часі та потребує створення спеціального освітнього середовища, яке б сприяло інтеграції різних напрямів діяльності (навчального, соціально-гуманітарного, науково-дослідного, професійного) для посилення їхнього аксіологічного впливу. Доведено необхідність взаємодії ЗВО з різними соціальними інститутами (закладами освіти, культурними закладами та закладами охорони здоров'я) для інтеграції навчальної та професійної, професійної та науково-дослідної діяльності, орієнтації соціально-гуманітарної діяльності на первинну професіоналізацію майбутніх вихователів ЗДО з використанням інноваційних педагогічних технологій

5. Теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми стали основою для обґрунтування та моделювання системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, яку визначено як цілісну, упорядковану взаємозумовлювальну сукупність компонентів (ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного,

змістового, середовищного та технологічного), що взаємодіють між собою та соціальним оточенням, уможливають функціонування аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО як провідного формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. Концептуальну основу системи становлять наукові підходи на різних рівнях методології (екзистенціальний, системний, синергетичний, особистісно-суб'єктний, аксіологічний, середовищний, компетентнісний, рефлексійно-діяльнісний, герменевтичний), закономірності, загальні та специфічні принципи.

6. З метою діагностики рівнів сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО на різних етапах експерименту визначено й схарактеризовано критеріальну базу дослідження: критерії (ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивно-смісловий, комунікативно-діяльнісний, рефлексійний), відповідні показники та рівні (високий, середній, низький).

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили переважно низький рівень сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій у здобувачів першого року навчання (50,5%) та середньо-низький рівень у майбутніх фахівців другого та третього курсів (майже 40 – 45%). Студенти випускних курсів показали переважно середній рівень сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій (46,8%) із значним відсотком низького рівня (33,8%) та незначним відсотком високого рівня (19,4%).

Загалом, констатувальний зріз свідчить про домінування так званих особистісно-гедоністичних цінностей у майбутніх вихователів ЗДО протягом навчання („насолада життям”, „відпочинок”, „творчість”, „свобода”, „матеріальний комфорт”), що віддзеркалює здебільшого спрямованість на себе. Констатуємо, що більшість майбутніх фахівців не мають чіткої об'єктивної стратегії щодо подальшого особистісного життя та кар'єри: з одного боку, зацікавлені у взаємодії з дітьми, визначають цінність професії вихователя дітей раннього й дошкільного віку, з іншого – прагнуть до високого рівня матеріального забезпечення в найближчому майбутньому, зауважуючи, що його важко досягти, працюючи за фахом.

7. Дослідно-експериментальна робота щодо реалізації системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці проводилася на трьох взаємопов'язаних рівнях: на рівні проектування аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО, на рівні науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр, що задіяні в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, та, безпосередньо, на рівні освітньої діяльності з майбутніми фахівцями спеціальності 012 „Дошкільна освіта”.

На рівні проектування освітнього середовища розроблено аксіологічно-сміслові освітні середовища ЗВО, яке визначаємо як комплекс умов (соціокультурних, психолого-педагогічних, дидактико-технологічних) та можливостей, що забезпечують упровадження аксіологічного складника в систему фахової підготовки майбутнього вихователя ЗДО та сприяють його особистісному й професійному становленню, постійному саморозвитку та самовдосконаленню, смислотворенню. Його компонентами визначено: концептуальний, інформаційний, організаційний, матеріально-технічний, емоційно-смісловий, діяльнісно-комунікативний, технологічний, результативно-рефлексійний. Експериментальна робота на цьому рівні відбувалася шляхом: конкретизації місії та стратегії діяльності ЗВО, експертизи освітніх програм, навчальних планів, відповідного навчально-методичного забезпечення й подальшої сумісної з професорсько-викладацьким складом діяльності щодо їх модернізації; дослідження й визначення ролі випускової кафедри та студентського самоврядування у процесі формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці з метою подальшого об'єднання їхніх зусиль; створення наукових, освітніх центрів та лабораторій, гуртків, секції для можливості вибору індивідуальної траєкторії розвитку здобувачем, самоактуалізації для перетворення пізнавальних мотивів у професійні та особистісні.

На рівні науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр викладачів було залучено до участі в конференціях різних рівнів з подальшою публікацією матеріалів, методологічних семінарах, майстер-класах, вебінарах, форумах, навчальних тренінгах для більш кращого усвідомлення провідних ідей ціннісно-сміслові освітньої парадигми, моделювання освітнього процесу ЗВО як процесу взаємообміну цінностями та смислами на діалогічних засадах та з використанням інноваційних педагогічних технологій; скоординовано їхню роботу щодо взаємодії з різними соціальними інститутами на основі спільних планів роботи.

Освітня діяльність з майбутніми вихователями ЗДО передбачала такі напрями: навчальний, соціально-гуманітарний, науково-дослідний та професійний. На першому етапі (адаптивно-пізнавальному) пріоритетною була навчальна (з використанням комплексу педагогічних технологій смислового характеру) та соціально-гуманітарна робота (що мала характер пропедевтичної професійної). На другому етапі – діяльнісно-технологічному – доміантними стали навчальний та професійний напрями. Смыслотворчий етап передбачав посилення професійного та науково-дослідного напрямів діяльності.

8. Результати контрольного етапу експериментального дослідження засвідчили позитивну динаміку в рівнях сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки за всіма критеріями й показниками. Зокрема, студенти-випускники показали переважно середній (52%) та високий (41,7 %) рівні сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій, провідними з яких стали: орієнтація на здоров'я та здоровий спосіб життя, створення родини та гармонійні сімейні стосунки (спрямованість на себе); орієнтація на толерантну, доброзичливу взаємодію з іншими (спрямованість на іншого); орієнтація на унікальність дитини, саморозвиток та самовдосконалення, творчість (спрямованість на майбутню професію). У процесі експерименту майбутні вихователі ЗДО набули таких важливих якостей: відповідальність, мобільність, життєвий оптимізм тощо. Узагальнені результати контрольного етапу експерименту дали підстави стверджувати про ефективність розроблених і впроваджених теоретико-методологічних засад системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з готовністю майбутніх вихователів ЗДО до формування ціннісно-сміслових орієнтацій дітей дошкільного віку, пошуку ефективних форм, методів, засобів корекції суттєвих викривлень ціннісно-сміслові сфери майбутніх фахівців педагогічної галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Бадер С. О. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці: монографія. Київ : Талком, 2020. 425 с.

Навчально-методичні посібники, навчальні програми, методичні матеріали:

2. Бадер С. О., Ліннік О. О. Управління педагогічними системами: навч. посіб. Луганськ : СПД Резніков, 2011. 220 с.

3. Бадер С. О. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям : методичні рекомендації. Харків : СПД Резніков, 2015. 135 с.

4. Бадер С. О., Варяниця Л. О. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям (молодший дошкільний вік): навч.-метод. посіб. для студентів

спеціальності 012 „Дошкільна освіта”. Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”. 2020. 136 с.

5. Бадер С. О., Починкова М. М. Формування критичного мислення учителів початкової школи: технологічний аспект. Т. 2. Дисципліна „Менеджмент в системі початкової освіти”. Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2020. 146 с.

6. Гавриш Н., Бадер С. Стаснна О. Сонечко мандрує Україною : зб. фольклорних та літ. творів для дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза, 2014. 36 с.

7. Гавриш Н., Бадер С. Стаснна О. Сонечко мандрує Україною : методичні рекомендації та демонстраційні карки. Київ : Генеза, 2014. 40 с.

8. Гавриш Н., Бадер С. Стаснна О. Сонечко мандрує Україною : зошит з українознавчими творчими завданнями для дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза, 2015. 40 с.

9. Гавриш Н., Бадер С. Стаснна О. Казкові стежиночки. Знайомство дітей середнього дошкільного віку з художнім словом: навчально-методичний комплект. Київ : Генеза, 2017. 20 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

10. Бадер С. О. Управління розвитком учнівського колективу у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2013. №7(2). С. 133–139.

11. Бадер С. О. Змістовний аспект технології виховання духовної культури молодого покоління Н. Крилової. *Проблеми сучасної педагогічної освіти.* Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 42. Ч. I. С. 17–23.

12. Бадер С. О., Милокост Я. О. Критерії, показники та рівні практичної готовності майбутніх вихователів до соціалізації старших дошкільників в умовах ДНЗ. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2014. №5(2). С. 92–98.

13. Бадер С. О. Сутнісна характеристика категорії „професійна рефлексія майбутнього фахівця з дошкільної освіти”. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2018. №3 (137). С. 139–144.

14. Бадер С. О. Особливості соціального розвитку дітей третього року життя. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2018. №6(320). С. 6–11.

15. Бадер С. О. Методологічні засади проблеми формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 64. С. 10–15.

16. Бадер С. О. Соціально-педагогічна профілактика дезадаптації студентів першого року навчання. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка*. 2018. №8(322). Ч. II. С. 160–166.

17. Бадер С. О. Сутнісна характеристика категорії „ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів”. *Науковий Вісник Ужгородського університету*. Педагогіка. Соціальна робота. 2018. Вип. 2(43). С. 25–29.

18. Бадер С. О. Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості у філософській науці. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2019. №6(329). Ч. I. С. 135–143.

19. Бадер С. О. Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості у психологічній науці. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2019. №1(324). С. 166–177.

20. Бадер С. О. Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості у соціологічних вимірах. *Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2019. №3(326). С. 5–14.

21. Бадер С. О. Класифікація цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 18–22.

22. Бадер С. О. Критерії та показники сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 15. Т. 2. С. 9–13.

23. Бадер С. О. Фактори формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. №72. С. 42–45.

24. Бадер С. О. Сутність і структура ціннісно-сміслових орієнтацій вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий Вісник Донбасу : електронне наукове фахове видання*. 2019. №1-2 (39–40). URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2 \(39-40\)/bsozdo.pdf](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2 (39-40)/bsozdo.pdf)

25. Бадер С. О. Педагогічна практика як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 1. С. 147–151.

26. Бадер С. О. Діалог як технологія формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній шк.* 2020. №69. Т. 2. С. 15–18.

27. Бадер С. О. Технологія розв’язання моральних дилем як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 1. С. 77–80.

28. Бадер С. О. Технологія навчального тренінгу як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Вісн. Луган. нац. унту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2020. №2(333). Ч. 1. С. 39–46.

Статті в періодичних виданнях зарубіжних країн та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

29. Бадер С. О. Технології формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Освіта та педагогічна наука. 2019. №3(172). С. 10–18.*

30. Бадер С. О. Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у сучасних педагогічних студіях. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Педагогіка. 2019. Вип. 25. С. 172–177. (Index Copernicus).*

31. Бадер С. О. Аксіологічно-сміслові середовище закладів вищої освіти як чинник формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів. *Slovak international scientific journal. 2020. №8. Vol. 2. P. 42–45.*

32. Бадер С. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Slovak international scientific journal. 2020. №39. Vol. 3. P.9–11.*

33. Bader S. A. Media text as means of forming the value-sense or future kindergarten education. *The European Journal Humanities and Social Sciences. 2020. №2. P. 79–82.*

34. Бадер С. О. Системний підхід у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Педагогіка. 2020. Вип. 27. Т. 1. С. 127–131.*

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

35. Бадер С. О. Аксіологічні засади педагогіки В. О. Сухомлинського. *Педагогічні вектори: В. О. Сухомлинський і сучасність : матеріали регіональної науково-практичної конференції. Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г., 2018. С. 15–19.*

36. Бадер С. О. Сутність категорії „смісл” у психолого-педагогічній літературі. *Актуальні питання сучасних педагогічних наук: збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 15–16 лютого 2019 р. Ч. І. Одеса, 2019. С. 54–57.*

37. Бадер С. О. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів у процесі науково-дослідної роботи. *Педагогічні науки: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень:*

матеріали II науково-практичної конференції, Херсон, 27–28 березня 2020. Херсон, 2020. С. 48–52.

38. Бадер С. О. Ейджизм як результат деформації ціннісно-сислової сфери студентів. *Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 6–7 березня 2020. Ч. 2. Київ, 2020. С. 8–11.

39. Бадер С. О. Аксіологічно-сислове середовище закладів вищої освіти : сутність та структура. *Інноваційні технології в дошкільній освіті* : збірник наукових статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Переяслав-Хмельницький, 28–29 квітня 2020. Переяслав-Хмельницький, 2020. С. 31–35.

40. Бадер С. О. Проблема формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх педагогів у педагогічній спадщині К. Ушинського. *Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 13–14 березня 2020. Харків, 2020. С. 56–59.

41. Бадер С. О. Реалізація технології розвитку критичного мислення для формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів: практичний аспект. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 27–28 березня 2020. Львів, 2020. С. 107–111.

42. Бадер С. О. Становлення ціннісно-сислової парадигми в освіті: стан та перспективи. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Т. VIII: Діалог у розвитку науки та освіти. Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 2020. С. 71–74.

43. Бадер С. О. Педагогічні умови формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах освітніх інновацій*: збірник наукових робіт учасників всеукраїнської науково-практичної конференції. Старобільськ, 7 квітня 2020. Старобільськ, 2020. С. 11–15.

44. Бадер С. О. Структура ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх педагогів: теоретичний аналіз проблеми. *Психологія і педагогіка: актуальні питання*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 10–11 квітня 2020. Харків, 2020. С. 66–69.

45. Бадер С. О. Загальнолюдські цінності у структурі ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку України та світі* : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 17–18 квітня 2020. Одеса, 2020. С. 129–133.

46. Бадер С. О. Особистісні цінності у структурі ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Efektivní nástroje moderních věd : Materiály XVI Mezinárodní vědecko-praktická konference*. Vol. 7. Praha, 2020. С. 10–13.

47. Бадер С. О. Професійні цінності у структурі ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. *Eurasian scientific congress : Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, Barcelona, April 19–21, 2020*. Barcelona, 2020. Pp. 180–188.

48. Бадер С. О. Проблема фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО крізь призму ціннісно-сміслові парадигми в освіті. The 2 nd International scientific and practical conference “*Innovative development of science and education*”: Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Athens, April 26–28, 2020. Athens, 2020. Pp. 239–244.

49. Бадер С. О. До проблеми дезадаптації студентів першого року навчання. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 30 листопада – 1 грудня, 2018. Ч. I. Київ, 2018. С. 107–109.

50. Бадер С. О., Борисенко К. Ю. До проблеми формування духовних цінностей дітей дошкільного віку. *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти* : збірник наукових праць за матеріалами X всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 23–34 квітня 2020. Київ, 2020. С. 95–98.

Бадер С. О. Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Старобільськ, 2020.

У дисертації обґрунтовано теоретико-методологічні засади системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці. На підставі аналізу проблеми формування ціннісно-сміслових орієнтацій особистості у філософсько-соціологічній та психолого-педагогічних площинах визначено сутність цього феномену. Досліджено психологічні основи формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів спеціальності „Дошкільна освіта”. Визначено сутність та схарактеризовано структуру ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що становить єдність компонентів: мотиваційного, емоційно-вольового, когнітивного комунікативного, діяльнісного, рефлексійного.

Схарактеризовано ціннісно-смыслову освітню парадигму як методологічну основу формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці. Досліджено аксіологічний потенціал процесу фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти щодо формування в них ціннісно-смыслових орієнтацій.

Змістовно розроблено систему формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці, розкрито шляхи її реалізації на трьох рівнях: на рівні проектування аксіологічно-смысового освітнього середовища ЗВО, на рівні науково-методичної діяльності з професорсько-викладацьким складом кафедр, на рівні освітньої діяльності з майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти. Перевірено ефективність системи формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці, визначено подальші перспективи дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: майбутні вихователі, заклади дошкільної освіти, ціннісно-смысові орієнтації, ціннісно-смыслова освітня парадигма, фахова підготовка, заклади вищої освіти, аксіологічно-смысове освітнє середовище, система.

Бадер С. А. Система формирования ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, Старобельск, 2020.

В диссертации обоснованы теоретико-методологические основы системы формирования ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки. На основе анализа проблемы формирования ценностно-смысловых ориентаций личности в философско-социологической и психолого-педагогической литературе определена сущность данного феномена. Исследованы психологические основы формирования ценностно-смысловых ориентаций студентов специальности „Дошкольное образование”. Определена сущность и охарактеризована структура ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей УДО, которая представляет собой единство компонентов:

мотивационный, эмоционально-волевой, когнитивный, коммуникативный, деятельностный, рефлексивный.

Охарактеризовано ценностно-смысловую образовательную парадигму как методологическую основу формирования ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки. Исследован аксиологический потенциал процесса профессиональной подготовки будущих воспитателей учреждений дошкольного образования относительно формирования у них ценностно-смысловых ориентаций.

Содержательно разработано систему формирования ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки, раскрыто пути ее реализации на трех уровнях: на уровне проектирования аксиологически-смысловой образовательной среды учреждений высшего образования, на уровне научно-методической деятельности с профессорско-преподавательским составом кафедр, на уровне образовательной деятельности с будущими воспитателями учреждений дошкольного образования. Проверено эффективность системы формирования ценностно-смысловых ориентаций будущих воспитателей учреждений дошкольного образования в процессе профессиональной подготовки, определены дальнейшие перспективы экспериментально-исследовательской работы.

Ключевые слова: будущие воспитатели, учреждения дошкольного образования, ценностно-смысловые ориентации, ценностно-смысловая образовательная парадигма, профессиональная подготовка, учреждения высшего образования, аксиологически-смысловая образовательная среда, система.

Bader S. O. The system of forming value-semantic orientations among future educators of preschool educational institutions through the professional training process. – Qualifying work as a manuscript.

A dissertation for the Doctor scientific degree of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – State institution „Luhansk Taras Shevchenko National University”, Starobilsk, 2020.

The dissertation substantiates the theoretical and methodological foundations of the formation systems of value-semantic orientations among future preschool educators of education institutions through the vocational training process. On the basis of the definition of the essence of this phenomenon, which in the framework of the study is understood as an integrative education in the psychological structure of the personality, which manifests itself in motives, interests, needs, determines the orientation of the

personality, is formed in the process of socialization, ensures the success of the processes of self-actualization, self-development, self-improvement, the effectiveness of solving professional problems and achieving life goals.

The psychological foundations of the formation of value-semantic orientations of students of the specialty „Preschool education” are investigated. The essence of value-semantic orientations of future educators of preschool education institutions is determined: integrative education of a personality in the unity of its components: motivational (motives, needs, interests), cognitive (knowledge and ideas), emotional-volitional (emotions, experiences, volitional processes), activity (skills and abilities), communicative (exchange of values and meanings in the process of interaction) and reflexive (introspection, rethinking, awareness of one's „I”) components, determines the orientation of the personality (towards oneself, towards another, towards the future profession of a teacher of early and preschool children), regulates her behavior, influences the choice of a life goal and the ways to achieve it.

The value-semantic educational paradigm is characterized as a methodological basis for the formation of value-semantic orientations among future educators of preschool educational institutions in the professional training process, which includes such scientific approaches: existential, systemic and synergetic, personal-subject, axiological, environmental, competence, reflexive-active, hermeneutic.

The main approaches to understanding the problem of the formation of value-semantic orientations among future educators of preschool educational institutions in the works of classical teachers (the provisions of pedagogical axiology in a historical and cultural context) and modern scientists (competence-based and integrated approaches) are determined. The axiological potential of the process of professional training among future teachers of preschool educational institutions has been investigated in relation to the formation of their value and semantic orientations.

A system for the formation of value-semantic orientations among future educators of preschool educational institutions in the vocational training process has been substantively developed, which is interpreted as an integral, ordered interdependent set of components (goal-effective, subject-subject, meaningful, environmental and technological) that interact with each other and the social environment, providing an opportunity for the functioning of the axiological-semantic educational environment of higher educational institutions as the main factor in the formation of value-semantic orientations among future teachers of preschool educational institutions.

In turn, the axiological-semantic educational environment of higher education institutions is considered as a complex of conditions (socio-cultural, psychological-pedagogical and didactic-technological) and opportunities that

ensure the introduction of the axiological component into the system of professional training among future teachers of preschool educational institutions and contribute to his personal and professional becoming, constant self-development, self-improvement and the production of meanings.

The ways of implementing the system at three levels are revealed: at the level of designing the axiological and semantic educational environment of higher education institutions, at the level of scientific and methodological activities with the teaching staff of departments, at the level of educational activities with future educators of preschool educational institutions. The effectiveness of the system for the formation of value-semantic orientations among future educators of preschool educational institutions in the process of vocational training has been experimentally tested, further prospects for experimental research work have been determined.

Key words: future educators, preschool educational institutions, value-semantic orientations, value-semantic educational paradigm, vocational training, institutions of higher education, axiological-semantic educational environment, system.